

Fattigvården förr

Fattigstugan

1686 års kyrkolag rekommenderade kyrkans församling att instifta fattighus eller fattigstugor, och 1734 blev rekommendationen tvingande.

Trots detta instiftades inte fattighus överallt, och även där de fanns spelade rotegång och inkvartering hos privatpersoner mot ersättning, ofta i form av fattigvårdsauktioner, en betydande roll. I större städer började under 1700-talet så kallade arbetshus inrättas.

De som ägde barn och hade anhöriga med tillgångar fick hålla sig till dem. För dem fanns också alternarivet med födorätt. Dvs. de köpte sig framtida försörjning i en liten undantagsstuga på sin tidiugare gårde. Enligt kontraktet skulle de också bidra med eget arbete.

De klena och ålderstigna fick gå på rotegång. De allra skröpligaste fick "njuta fattighuset". Därtill kom ett antal allmosehjon som i sina backstugor fick ett visst stöd i form av allmosor.

Men många vandrade fortfarande omkring som tiggare och bland dem särskilt de fattigas barn.

De mest hjälplösa togs om hand. En stor hop egendomslösa, som levde på yttersta gränsen till armod överfördes till kyrkstugorn eller flyttade självmant dit.

Varuträskborna inköpte t ex på Kläppen, där landsförsamlingens gravkapell nu finns, en kyrkstuga, dit man flyttade en fattig kvinna med sina barn.

Det blev gott om stuggummor i Kyrkstaden, där de drog sig fram genom tiggeri. Möjligen hade de någon uppgift att fylla som att vakta stugorna, elda dem för helgerna och sköta om städning.

Redan tidigt placerades fattigstugan i närheten av kyrkan. Vägen från den forntida färjan över Skellefte älv gick rakt igenom sydöstra delen av nuvarande kyrkogården. Därefter omedelbart norr om dåvarande sockenstugan efter backkrönet och snett över bäckravinen mot kyrkstaden.

År 1727 inköptes en fattigstuga för 60 daler och placerades vid den vägen sydväst om sockenstugan.

1764. Fattigstugan hade varit placerad sydväst om sockenstugan. I fattigboden lagrades allmogens kornleveranser (Lantmäteriet)

På grund av den vanliga vårdslösheten vid grundläggningen blev denna stuga bara kvar till 1750, då den nya fattigstugan blev byggd Troligen på annan plats.

År 1780 utbetalades 12 riksdaler för renovering av fattigstugan. År 1786 reparerades muren och gjordes en säng.

När ryssarna kom 1809 så tog de allt spannmål i fattigboden. De fattiga blev flyttades till lediga fattigrottyr i socknen. År 1812 såldes fattigstugan.

Då älvsbron tillkom 1738 och kyrkogården 1825 utvidgats med största delen av klockarens jord kom vägen att förläggas norr om kyrkan.

Närmare älven låg fattigboden kvar ända till 1857 då huset såldes som obehövt.

Fattigstugor har helt visst länge funnits även i byarna och i varje fall från 1760-talet. Sunnanå upptörde sin stuga 1842. Gummarks fattigstuga tillhörde en mycket gammal typ och har långt fram i tiden funnits i behåll.

Intagning till fattighuset

Intagning i fattighuset ombesörjdes av kyrkovårdarna och församlingens äldste.

Vid visitation 1749 beskrivs ordningen sålunda: "Årligen införes i räkningen de fattiges namn och vad var och en njuter. Utdelningen sker vissa terminer i de äldstes närvaro".

- Anna i Kyrkstaden intogs 1751 och fram till sin död för stor fattigdom och ålderbräcklighet
- År 1742 fick gamla pigan Sara en plats på fattighuset då hon var mycket fattig och inte orkade gå omkring och tigga.
- År 1773 intogs "en gammal lapppiga, som ifrån sitt tionde barnår och intill ålderdomens haft tjänst som geterska i socknen". Hon var nu så blind, att hon inte längre kunde gå omkring och tigga ihop sitt uppehälle.

Ensamma med någon form av tillgång kunde köpa plats på fattighuset.

- År 1755 intogs gamla pigan Anna Svensdotter från Kattstaden i Piteå med förbehåll att hennes lilla egendom skulle tillfalla fattigkassan efter hennes död. Hon dog året därpå och då visade sig hennes egendom vara värd 58 daler.

- Förmyndaren för pigan Maria Jonsdotter i Kåge inlämnade 365 daler mot att myndlingen "för sin återstående livstid får njuta fattighuset".

Fattigstugan på Öhn i Kåge (Ernst Westerlund/Skellefteå museum, färglagd)

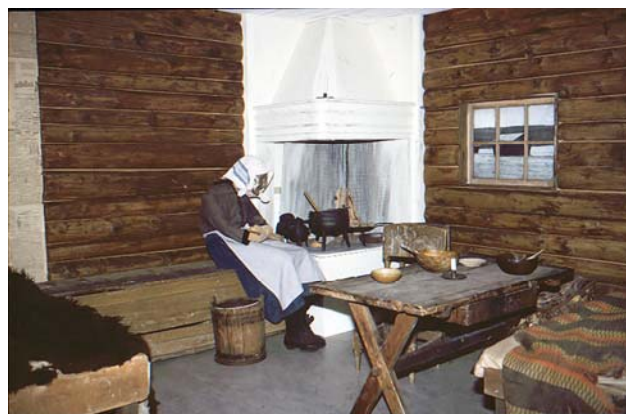
I fattigstugan

Efter väggarna stod sängar och lika många kistor eller spannar för förvaring av ägarens lilla matförråd och övriga tillhörigheter. Den grå stugan var säkerligen mycket mörk inuti. Vedbod och ett hemlighus av enklaste fanns intill stugan.

I regel fanns plats för 10 men antalet har växlat mellan 7 och 16. Ofta var dessa gamla långlivade, härdade som de var i den tunga livskampen.

Vanligen omtalas inhysingarna som "ålderstigna och skröplige gummor. Men männen var inte uteslagna. Gamla kyrkvaktaren Jakob Svensson, fick

1725 vid avskedet från sin tjänst plats i fattighuset, för vilken ynnest och pension han "samtliga handtog och ödmjukt tackade".

1988 Från utställningen "Från fattigstuga till servicehus" (Henry Lundström/Skellefteå museum)

Fattigstuga (AI-genererad med ChatGPT)

Alla i fattighuset hade sitt lilla förråd av matvaror. Men spisen räckte inte till för de många pannorna. När någon fick en något matillbehör som gåva så blev de andra avundsjuka.

Sjukdomar och instängdhet skapade dålig lukt. Exempelvis när en gumma låg med kräfta i foten. Ibland gjorde demens att någon oregerlig måste flyttas bort.

Det var trångt och otrivsamt. De fick korn men inget smör eller andra tillbehör. De gamla var helt hänvisade till besökande, till släkt och bekanta.

Besökare

På söndagarna kom stora skaror kyrkfolk in från byarna. De gamla bodde vid kyrkan och hade reda på mycket och var trevliga att tala med. Besökarna kom sällan tomhänta.

Männen bland kyrkobeökarna hade i regel sammanträden i sakristian Ofta inväntade hustrurna då sina män i kyrkstugan men även i fattighuset där de fattiga fick nya vänner. Elden spred ljus och värme från den stora spisen Stundom blev det också någon enkel fest.

I fattigbössan lades 1776 en 12-dalerssedel med påskrift, att den genast skulle komma de fattiga gummorna till godo.

Men de kunde också bli utsatta för unga pojkars okynne. Kristi Himmelfärdsdag 1798 kom Nils instörtande i fattighuset och skrek att det brann på taket. Det var en lögn och Nils fick sitta i stocken nästa söndag.

Frånsett en bestämd mängd korn och hustum åtog sig socknen inget ansvar för de fattiga. Men snart fick dock myndigheter också börja bekosta salt och likkistor.

Ved

Från 1770-talet måste socknen också börja ta ansvar för veden. Vedpengar utgick en tid kontant med 4 öre per person och år. Från 1780-talet utbetalas 40 daler för vedens anskaffande. 1791 var vedåtgången 40 lass.

Från början hade gummorna fått såga och hugga veden själva. Men 1797 började socknen bekosta detta för de i fattighuset.

Ingen hjälp med omvårdnad

De fick hjälpa varandra så långt som det var möjligt. Men 1748 kom vändpunkten då det blev överenskommet att soldatänkan Karin Andersdotter från Norsjön skulle av fattigmedlen få 1 daler i månaden för det hon sig åtagit att förestå, betjäna och sköta de 10 i fattigstugan som nu inte var i stånd att hjälpa sig själva och varandra.

År 1752 skulle änkan Märet Härjare med vanlig fattigdel ha en viss tillsyn. Men de utsedda tröttade mycket smart. År 1756 får man reda sig så gott det är möjligt.

Orgeltramparens hustru Karin Bjuhr och hennes sonhustru i Kyrkstaden fick njuta fattigdelen "emot att de omsom skola betjäna de i fattigstugan varande sju gummorna med bakning och vattnets upphamtande m.m."

Med Fattigdelen avsågs 5 koppar korn och 20 öre i månaden. Genom referensen skulle de fattiga inte bli lidande på grund av penningvardets växlingar eller stegrade levnadsomkostnader under de ofta återkommande svagåren.

Aggressiva och stökiga

I fattighuset intogos i regel sådana, "som voro roliga och stilla till sina sinnen". Men det var inte alltid möjligt att tänka på de gamla som behövde ro. År 1754 måste allmogen hålla vakt i fattigstugan. För vakthållningen åtgick 2 lass ved, som enskilt betalades.

Ett annat år kunde inte Kerstin Burman längre vårdas bland de "ålderstigna och skröpliga gummorna i fattigstugan, utan hädanefter utackorderas och vårdas av allmogen".

Stig Sandström, www.lokalhistoriaskelleftea.se

Källor

Prosten K A Fellströms artiklar i Norra Västerbotten februari-mars 1976

Wikipedia

Diverse webbsidor